

A sepia-toned portrait of an elderly man with glasses and a beard, wearing a suit and a checkered shirt. The portrait is the background for the text.

JOAN SOLÀ I CORTASSA
SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ FILOLÒGICA
BARCELONA, 2021

Joan Solà i Cortassa

Semblança biogràfica

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, XCVIII

Joan Solà i Cortassa
Semblança biogràfica

GEMMA RIGAU I OLIVER
JORDI MIR I PARACHE

BARCELONA
2021

Rigau, Gemma, autor

Joan Solà i Cortassa : semblança biogràfica. — Primera edició. — (Semblances biogràfiques ; 98)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica. — Referències bibliogràfiques

ISBN 9788499656106

I. Mir, Jordi, 1935- autor II. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica III. Títol

IV. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 98

1. Solà, Joan, 1940-2010 2. Lingüistes — Catalunya — Biografia

3. Filòlegs — Catalunya — Biografia

929Solà, Joan

© Gemma Rigau i Oliver i Jordi Mir i Parache

© 2021, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juliol de 2021

Coordinació de l'edició: Gabinet de la Presidència de l'IEC

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició del Servei Editorial de l'IEC

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-610-6

Dipòsit Legal: B 13102-2021

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Joan Solà i Cortassa (Bell-lloc d'Urgell, 10 de gener de 1940 - Barcelona, 27 d'octubre de 2010) és un filòleg i lingüista conegut i reconegut per les seves obres sobre la llengua catalana, per la seva dedicació docent com a professor a la Universitat de Barcelona, com a col·laborador regular a la premsa escrita i com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). El 2009 va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes per la seva tasca acadèmica i cultural, per ser un referent de la lingüística catalana i del país. A més d'altres premis i reconeixements, va rebre el 2005 la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

Joan Solà inicià els estudis secundaris al Seminari Diocesà de Lleida, el 1959 obtingué el títol de magisteri i més tard va cursar la llicenciatura de filologia clàssica a la Universitat de Barcelona, d'on fou professor de lingüística catalana durant quaranta-quatre anys. El 1983 va guanyar la càtedra de filologia catalana.

1

L'interès acadèmic i científic de Joan Solà se centrava en la història i la descripció del català actual, però sobretot l'atreïen les qüestions de normativa, les qüestions que, com ell deia al pròleg de *Lingüística i normativa* (1990), obliguen a opinar, a decidir. Només que per a fer propostes vàlides —insistia— «cal sempre anar molt ben calçat», és a dir, cal basar-se en arguments científics.

És evident que, si un s'apassiona pels temes normatius i el neguit el porta a encendre el foc, no podrà defugir la polèmica. Així, el 1968, al I Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, celebrat a la Universitat d'Estrasburg, un

jove Joan Solà, encarregat de la ponència sobre l'ortografia catalana, propugnava la revisió d'alguns aspectes conflictius per tal d'evitar que l'ortografia es convertís en la preocupació central dels cursos de català, que llavors no havien arribat encara a l'escola. Proposava una major correlació entre ortografia i fonètica en el cas de l'apòstrof o la dièresi, i demanava una simplificació en l'ús de l'accent diferenciador en mots homògrafs —els accents diacrítics. Pel que deixen entreveure les actes d'aquell col·loqui, la presentació de Solà va provocar una discussió llarga i vehement, fins al punt que alguns assistents temien el retorn a les polèmiques de l'any 1914 i següents.

La insistència constant de Joan Solà en la necessitat de revisar i actualitzar la normativa, especialment la sintàctica, li va fer guanyar una certa aurèola de rebel que s'enfrontava a l'IEC. Així, a la primera ratlla de la primera pàgina de *Sintaxi normativa: estat de la qüestió* (1994), escriu:

L'Institut d'Estudis Catalans ha publicat recentment unes orientacions fonètiques i unes de morfològiques, i té encomanada l'actualització del diccionari normatiu. En canvi, corre la brama que la sintaxi no es revisarà per ara [...] i tothom sap que la sintaxi que conté el codi normatiu és molt exigua. Com tothom sap també que els dubtes i les incerteses en matèria sintàctica són, per tant, molt nombrosos entre els especialistes. Els qui neguen aquesta evidència ho fan probablement moguts per una actitud defensiva que avui ja no té cap sentit, i probablement també per la simple raó de la reacció emotiva davant les persones que reclamen l'aclariment d'aquestes qüestions fosques.

I continua escrivint cap al final del llibre (a la pàgina 301 de la segona edició): «la sintaxi catalana ja es troba enormement acostada a la castellana [...]. De manera, doncs, que la sintaxi hauria de ser l'objectiu prioritari de qualsevol acadèmia de la llengua. I no ho és, ni de bon tros».

Amb aquest parell de mostres ja s'entendrà que la relació de Joan Solà amb l'IEC no fos una relació fàcil, si és que n'hi havia.¹ Malgrat tot, el desembre de 1999 Joan Solà va ser elegit membre numerari de la Secció Filològica. Durant els deu anys que va ser a l'IEC s'hi va implicar amb decisió i rebé l'encàrrec de dissenyar la part de la sintaxi de la *Gramàtica de la llengua catalana* que preparava la institució, obra de la qual va ser ponent i redactor juntament amb Manuel Pérez Saldanya i Gemma Rigau. Mentrestant, codirigia amb Jordi Mir l'edició de les *Obres completes* de Pompeu Fabra. Desgraciadament, no va poder veure enllestits

1. No obstant això, el 1970 Solà havia publicat a *Estudis Romànics*, vol. XII, un llarg article, datat el 1968, titulat «Substantivació de l'infinitiu en català», que l'autor dedicava a Pompeu Fabra amb motiu del centenari del seu naixement.

ni la *Gramàtica* de l'IEC ni els deu volums de les *Obres completes* de Fabra. El 2009, sense renunciar a l'exercici del seu esperit crític, Solà va acceptar el càrrec de vicepresident segon de l'IEC amb Salvador Giner de president.

Solà a l'IEC no era pas diferent del Solà docent i articulista. No li van faltar mai les forces, ni quan estava en ple tractament mèdic, per a revisar els punts gramaticals que ja havia investigat o per a enfocar-los d'una altra manera quan calia. No va deixar tampoc de discutir i defensar els seus punts de vista, però sempre amb bona disposició per a escoltar els arguments dels altres membres de la Comissió de Gramàtica i, si el convencien, acceptar-los sense recança. Aquesta, però, no era una tasca senzilla ni ràpida. Solà no entenia el treball normatiu si no es basava en un treball descriptiu rigorós. Com a partidari de la feina ben feta, considerava que per a poder prescriure cal conèixer bé la llengua.

No li feia por la feina. «Només apuntant molt alt s'arriba a alguna altura que recompensi l'esforç», deia en el discurs d'investidura com a doctor *honoris causa* a la Universitat de Lleida el 7 de maig de 2009. Aquell dia també confessà públicament que, entre els lingüistes que més l'havien influït i li havien donat la mà al llarg de la seva carrera, havia de destacar Pompeu Fabra i Joan Coromines, a més de Noam Chomsky.

Admirava Fabra en els dos vessants de la seva personalitat: el de reformador tècnic de la llengua i el d'ideòleg del paper social i polític del català. Pel que fa al vessant de tècnic de la llengua, Solà assenyalava la pulcritud i l'exactitud dels textos fabrians, que considerava exemplars sobretot comparats amb la precarietat lingüística dels seus contemporanis. Pel que fa al vessant ideològic del paper de la llengua, Fabra —deia Solà— «se situava al costat de Prat de la Riba, en el sentit que pretenia restituir a la comunitat catalanoparlant la seva dignitat com a poble».²

Solà remarca que per a Fabra «la qüestió lingüística no era de cap manera una qüestió més o menys sentimental o folklòrica o lateral sinó una qüestió central en la tasca empresa a finals del segle XIX de reconstrucció i dignificació del nostre poble en tots els sentits, lingüístic, econòmic, científic, polític».³ I s'adona que Fabra tracta la llengua com un economista tracta l'economia o com un arquitecte calcula les forces, el preu i la bellesa de l'edifici que planifica. En els escrits de Fabra no hi afloren aspectes subjectius o emotius, afirmava.

No obstant això, Joan Solà també es va sentir captivat per Joan Coromines per la saviesa i pels coneixements lingüístics i històrics que aboca en la seva gran obra. L'atreia que el rigor científic de Coromines aparegués sovint clapejat de pinzellada

2. «De la poesia a la gramàtica generativa. Els homenots que més m'han influït», discurs d'investidura com a doctor *honoris causa* el 7 de maig de 2009, publicat a J. SOLÀ (2011), *L'última lliçó: Parla-ments polítics i acadèmics*, Barcelona, Empúries, p. 28.

3. J. SOLÀ (2011), «De la poesia a la gramàtica generativa. Els homenots que més m'han influït», p. 29.

des emotives i subjectives. I és que l'emoció també aflorava a les classes, conferències i discursos de Solà, emoció que sabia transmetre a l'auditori. Però és sobretot en els seus articles de diari on és més visible la passió. Joan Solà va ser un divulgador carismàtic i polemista. A la seva secció del suplement *Cultura* de l'*Avui* —però abans al *Diario de Barcelona* i al setmanari *El Món*— hi va parlar de tot (de dialectalismes, de gramàtica, d'esdeveniments culturals, de literatura, de viatges...). A través dels escrits als diaris —aplegats en llibres com *A l'entorn de la llengua* (1977) i *Plantem cara* (2009)—, Joan Solà ens mostra una manera de ser ciutadà compromès, de ser persona, de defensar la llengua i el país. Allà no era només un lingüista: era un ciutadà que a vegades demanava accions polítiques decidides. No demanava sacrificis, demanava coherència. Ell ho presentava com un principi, en deia el *principi d'exigència pública* (*Avui*, novembre de 2006):

Davant els polítics, davant les institucions, davant les entitats, es tracta d'exigir incondicionalment i implacablement almenys allò que les lleis s'han dignat concedir-nos. Exigir que els polítics ens facin recuperar la confiança en nosaltres mateixos i ens facin respectables davant els altres. Cadascú practicarà aquest principi des de les seves possibilitats, des del seu lloc de feina o responsabilitat, sense posar-s'hi pedres al fetge: simplement apel·lant a la llei i als principis més elementals (sovint no escrits) del dret a la pròpia personalitat. Sense rancúnies, sense aixecar la veu: amb tota la calma, però sense treva.

Quan Solà deia que els tres lingüistes que més l'havien impressionat i més l'havien ajudat a formar-se eren Pompeu Fabra, Joan Coromines i Noam Chomsky, ho deia perquè, a més de ser tres lingüistes que obliguen a tenir en compte els múltiples aspectes del llenguatge humà, considerava que tots tres eren persones intel·lectualment i cívicament compromeses i honrades. I també els admirava per això.

2

Com a docent universitari, tot i que d'entrada podia semblar una persona adusta i tirant a embrollada, aviat es manifestava com un professor cordial i disciplinat que tenia la seva manera particular d'ensenyar, d'engrescar i de guiar amb rigor, això sí, sense regalar res. Significativament, el seu compromís amb els alumnes anava més enllà de les classes. Era un exprofessor accessible que atenia els assessors lingüístics, els correctors i els ensenyants de secundària i els escoltava, els orientava. Estava sempre disposat a participar en els cursos dels col·legis de llicenciats i de les escoles d'estiu, i organitzava cicles de conferències sobre te-

mes relacionats amb l'ensenyament de la llengua. En aquest aspecte, podem dir que Joan Solà va fer escola: no va ser només professor, va ser mestre de diverses generacions de filòlegs.

Com a investigador, Joan Solà ens va deixar una obra extensa i útil. Si ara entenem més bé com està estructurada la llengua catalana, és, en gran part, per la feina feta o dirigida per ell.

A vegades va treballar sol, com tants altres filòlegs i lingüistes. En aquests casos, els seus referents eren els grans mestres: Fabra i Coromines. Però Solà també va saber entendre que avui dia una persona sola no pot emprendre segons quines obres. I menys quan a les universitats dels territoris de parla catalana hi ha un bon esplet de lingüistes. I així fou com els especialistes, els experts, el van seguir totes i cada una de les vegades que es va disposar a fer una obra gran, com ara la *Gramàtica del català contemporani* i les *Obres completes* de Pompeu Fabra, per citar les més vistoses i complexes de les empreses que li van comportar dirigir o codirigir un equip. Per a la *Gramàtica del català contemporani*,⁴ va mobilitzar gairebé una seixantena d'especialistes (concretament cinquanta-sis) i per a les *Obres completes*⁵ ell i Jordi Mir en van coordinar una trentena. Si pensem en el valor i l'energia que demanen promoure, dirigir i coordinar els deu volums que recullen i analitzen l'obra completa de Pompeu Fabra, ens adonarem que només dues persones amb la seva empena podien atrevir-s'hi. L'edició d'aquestes *Obres completes*, que va comptar amb l'aval dels governs de Catalunya i de les Illes Balears i de l'IEC, té la importància de fer assequibles textos fabrians que no s'havien reeditat o d'accés difícil —alguns en edicions úniques i pràcticament introbables. Per mitjà d'aquesta iniciativa, l'obra més extensa i popular de Fabra, en el sentit de coneguda majoritàriament, les *Converses filològiques*, ha pogut ser aplegada íntegrament, cosa que no s'havia aconseguit en les temptatives anteriors. A més, cada una de les obres de Fabra va introduïda i complementada per un estudi sòlid i rigorós a càrrec de diferents especialistes.

A l'hora de fer recerca, Joan Solà estudiava allò que veia que no havia estat prou investigat, recollit o analitzat. A vegades més per obligació que per devoció. Gràcies a gent com ell, els altres que van immediatament tot darrere poden dedicar-se a una sola branca de la lingüística o de la gramàtica o a un aspecte de la història del català o de la dialectologia. Ell omplia forats. En això seguia el model de Joan Coromines, de Pompeu Fabra i d'Antoni M. Badia i Margarit. Així doncs, a part dels estudis sintàctics, el trobem implicat en tractats d'ortotipografia (amb

4. J. SOLÀ (dir.), M. R. LLORET, J. MASCARÓ i M. PÉREZ SALDANYA (2002), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, 3 v.

5. P. FABRA (2005-2020), *Obres completes*, direcció a cura de J. Mir i J. Solà, Barcelona, Palma i València, Raval-Proa, Edicions 62, Moll i Edicions 3 i 4, 10 v.

Josep M. Pujol), en estudis de lexicografia (amb Albert Rico) o d'historiografia lingüística, com el repertori crític *Història de la lingüística catalana 1775-1900*, dos volums escrits amb Pere Marcet que recullen tots els treballs realitzats sobre el català durant els segles XVIII i XIX.

Joan Solà va deixar molt més ben descrita la llengua contemporània de com ell la va trobar. Com que tendia a ser exhaustiu en la recollida de les dades i en l'anàlisi que en feia, aconseguia anar més enllà del que les gramàtiques solen tractar i feia patent el que no encaixava en les descripcions tradicionals. Per aquesta raó, els seus treballs resulten tan originals. Són una bona colla les obres gramaticals de Solà que podem citar, començant pels seus dos volums d'*Estudis de sintaxi* dels anys setanta, que tanta importància van tenir per als universitaris, per als professors de català i per als correctors i assessors lingüístics d'aquella època, tot i que no eren obres fàcils de llegir a causa del seu esquematisme expositiu. Podem continuar amb el llibre *Qüestions controvertides de sintaxi catalana* (1987), obra que recull quatre treballs sobre temes que no va parar mai d'estudiar, com ara l'ús de *ser* i *estar* o de *per* i *per a*. Hem de citar també la *Sintaxi generativa catalana* (1986), escrita amb Sebastià Bonet. També cal destacar el llibre *Sintaxi normativa: estat de la qüestió* (1994), on presentava la llista de les qüestions sintàctiques que més l'inquietaven i que considerava que necessitaven clarificació, il·lustrades amb exemples procedents de fonts diverses (literàries, de la ràdio, del carrer, del català antic...) i amb informació detallada de les construccions equivalents en altres llengües romàniques. Per damunt de tot, però, sobresurten els tres volums de la *Gramàtica del català contemporani* (publicada el 2002 i revisada el 2008).

Tot i les aportacions de Fabra, Alcover, Coromines, Moll, Sanchis Guarner, Badia i Margarit i dels investigadors actuals, no disposàvem de prou estudis monogràfics sobre l'estructura de la llengua catalana per a poder-nos comparar amb altres llengües europees. Solà, quan va decidir emprendre aquesta magna obra, juntament amb Maria Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya, va aconseguir col·locar la llengua catalana al mateix nivell que les altres llengües de cultures fortes. Els tres volums de la *Gramàtica del català contemporani* no tenen res a envejar als tres volums de la *Grande grammatica italiana di consultazione*,⁶ als tres de la *Gramática descriptiva de la lengua española*⁷ o a *The Cambridge grammar of the English language*.⁸ Totes aquestes també són obres col·lectives,

6. L. RENZI, G. SALVI i A. CARDINALETTI (ed.) (1988-1995), *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bolonya, Il Mulino, 3 v.

7. I. BOSQUE i V. DEMONTE (ed.) (1999), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe, 3 v.

8. R. HUDDLESTON i G. K. PULLUM (2002), *The Cambridge grammar of the English language*, Cambridge, Cambridge University Press.

però la catalana és l'única de les romàniques que, a més dels aspectes morfològics i sintàctics, cobreix també els aspectes fonètics i fonològics de la llengua.

Joan Solà era ben conscient que aquesta gramàtica és una gran obra. Ho va confessar a Laura Borràs, que l'entrevistà la tardor de 2009 per a la revista *Òmnium*, núm. 12:

Aquesta gramàtica és el meu orgull personal més gran, perquè m'ha costat uns esforços impossibles d'explicar, però també m'ha donat satisfaccions igualment impossibles de verbalitzar. I, a més a més, m'ha fet fer un salt qualitatiu en la meva coneixença de la lingüística, de les persones, del tarannà humà... que m'ha transformat la vida. Per tant, aquesta gramàtica és per a mi l'objecte més apreciat de tot el que he arribat a fer.

3

Cal parlar encara d'una qüestió important: Joan Solà va encarrilar la part de la sintaxi de la nova gramàtica normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. Ell va ser el ponent (o primer redactor) de més de la meitat dels capítols de sintaxi (n'hi ha vint-i-tres) i fou un membre activíssim de la Comissió de Gramàtica de la Secció Filològica. Ja hem dit que aquesta no era una feina fàcil, sobretot si es volia fer com la feia ell. Solà no entenia el treball normatiu si no es basava en l'estudi minuciós i rigorós de l'estructura i l'evolució del català i de les llengües romàniques. Considerava, amb bon criteri, que per a poder prescriure abans cal salvar els esculls amb què topa l'explicació dels fets gramaticals. Parlant de la gramàtica normativa que preparava l'Institut d'Estudis Catalans, Joan Solà deia en l'entrevista a la revista *Òmnium*:

Sortosament, aquesta obra la fem en equip [...]. El món és massa complex per poder-lo arreglar tot sol. Ni jo ni la Comissió de Gramàtica no el podem arreglar per obra d'encantament. La gramàtica catalana és molt més complicada del que molts s'imaginen. Si nosaltres arreglem una mica les coses més visibles, ja podem donar-nos per contents.

Tot i que es preocupava per trobar resposta a les necessitats de la llengua catalana actual, era ben conscient que una gramàtica no ho pot explicar tot, que hi ha qüestions que per molt que ens hi entestem no quedaran prou ben resoltes, perquè la llengua evoluciona lentament però constantment i és molt rica en construccions que presenten variació dialectal i de registres. Però Solà també tenia clar que hi havia uns quants aspectes de la normativa que s'havien d'actualitzar i que

calia una llengua estàndard propera als joves. «En definitiva», deia, «són ells el futur de la llengua, no pas les persones més grans que es lamenten de l'esllavissament constant de les estructures fonètiques, lèxiques i gramaticals.»⁹

I insistia que cal ser realista:¹⁰

Ser realista vol dir acceptar certs fets de llengua que ahir eren discutits però que avui s'han escampat amb una rutina i una força tan grans que la immensa majoria de professionals i usuaris ja no hi veuen cap aspecte negatiu [...]. En altres èpoques hi havia una concepció més hieràtica i conservadora de les modalitats que avui anomenem estàndards.

Era molt decidit el seu interès per treballar per a les noves generacions i per fer una gramàtica pancatalana, una gramàtica respectuosa amb els grans dialectes, també en els aspectes sintàctics.

Ara bé, deia i repetia que la llengua no la salvaran ni la gramàtica ni la normativa: la salvarà l'ús. «Canviaria totes les gramàtiques i tots els diccionaris per una llengua de carrer viva i activa», havia dit més d'una vegada. I insistia que el futur de les llengües no està supeditat als codis normatius, sinó sobretot a la transmissió generacional. Una gramàtica prescriptiva és una eina important per a l'enfortiment i la cohesió de la llengua, però per si mateixa no en garanteix la supervivència. La norma, considerava Solà, és simplement un instrument que ens ajuda a desplegar una llengua viva i activa.

El preocupava molt la inseguretats dels parlants a l'hora de fer servir la llengua i la degradació de l'idioma. I estava fermament convençut que el problema del català no té res a veure ni amb l'ortografia ni amb la gramàtica ni amb el lèxic, sinó amb l'ús de la llengua, és a dir, amb la situació social i política del català.

En l'entrevista a la revista *Òmnium*, sentenciava:

Em sembla bastant clar que si la llengua perilla a Catalunya, si la llengua ens fa patir tant durant segles, és perquè la tenim en una consideració molt baixa, perquè no ens acabem de creure que aquesta llengua és exactament igual que una altra. I no ens ho acabem de creure probablement per una raó política, perquè com a poble hem sigut molt desgraciats, com a mínim des de Felip V.

I així mateix ho va manifestar quan, poc després que li fos concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, va ser invitat a dirigir la paraula al Ple del Parla-

9. J. SOLÀ (2011), «Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples», p. 106.

10. J. SOLÀ (2011), «Construcció d'una sintaxi normativa. Criteris. Exemples», p. 106.

ment de Catalunya, que per primera vegada convidava un ciutadà aliè a la institució a parlar-hi —fet previst al reglament de la cambra.¹¹

Jo veig una relació íntima entre la col·lectivitat, els individus i la llengua. La llengua no pot ser normal [...] si no ho és la comunitat que la parla [...]. Cal, doncs, plantejar la situació de manera clara i radical: no podem acceptar de viure més temps amb l'estigma de ser una col·lectivitat mal encaixada en l'espai polític que ens ha tocat [...]; de tenir una llengua que ens produeixi la sensació i la inquietud que no és ben bé una llengua, que és, com a molt, una cosa d'anar per casa que no mereix el respecte de tothom, una cosa que en realitat tampoc no ens fa cap falta per viure ni tan sols al territori on és patrimonial.

Demana als parlamentaris que treballessin per crear les condicions polítiques i socials que facin que el català sigui, als territoris on es parla, una llengua útil i necessària, perquè «la llengua pròpia del país, una llengua antiga i potent que ha traduït tota la millor literatura mundial i ha contribuït notablement a engrandir aquesta literatura, no pot ni vol sentir-se ni un minut més una llengua degradada, subordinada políticament, de mil maneres atacada pels poders mediàtics».

I va cloure el discurs davant del Govern i dels diputats del Parlament de Catalunya repetint: «Aquesta llengua no pot ni vol sentir-se ni un minut més inferior a cap altra».

4

Joan Solà va tenir una vida plena i fructífera fins al final, tot i els problemes de salut que darrerament arrossegava. A més, havia rebut reconeixements institucionals i els havia sabut encaixar amb agrament. Conscient que la malaltia avançava, es va acomiadar amb elegància dels col·legues, dels alumnes i dels lectors en *L'última lliçó*, que va dictar a l'Aula Magna de la seva universitat (el 2 de juny de 2009), i en el darrer article que va escriure a *l'Avui* pocs dies abans de morir (el 21 d'octubre de 2010), titulat «Adéu-siau i gràcies!», en què deia sense dramatisme:

És llei de vida: cal donar pas als més joves, que tenen molta més empenta i més informació (i molta més facilitat d'obtenir-ne amb les noves tècniques) i veuen la vida de la llengua de més a prop, sense els nostres encarcaments [...]. Darrere meu en vindrà un altre, i un altre, perquè la vida continua.

11. «La paraula», reproduït a J. SOLÀ (2011), p. 57-65.

I acabava: «Apa, lectors, a continuar fidels als mitjans escrits o dits en català, a continuar gaudint dels comentaris lingüístics que els especialistes voldran anar-nos proporcionant. I moltíssimes gràcies».

Podem concloure, doncs, que el llegat que ens deixa Joan Solà va més enllà dels molts articles i llibres que va publicar, de les conferències que va dictar o de les tesis i estudis que va dirigir. Hi ha una part del llegat que pot semblar invisible però que és real, que compta molt i que ens acompanyarà sempre: ens referim a la seva actitud cívica, al seu magisteri i a la seva calidesa humana.

**LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA
BIOGRAFIA PUBLICADA A LA COLLECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»**

ABADAL I DE VINYALS, Ramon d'	(1888-1970)
AINAUD DE LASARTE, Joan	(1919-1995)
ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BADIA I MARGARIT, Antoni M.	(1920-2014)
BARRERA I COSTA, Heribert	(1917-2011)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi	(1924-2016)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CARRERAS I BARNÉS, Josep	(1943-2014)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASAS I SICART, Creu	(1913-2007)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CASASSAS I SIMÓ, Lluís	(1922-1992)
CASASSAS I SIMÓ, Oriol	(1923-2012)
CASTELLS I GUARDIOLA, Josep	(1925-2018)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)
COLL I ALENTORN, Miquel	(1904-1990)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)
COROMINES I VIGNEAUX, Joan	(1905-1997)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
EGOZCUE I CUIXART, Josep	(1940-2006)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís	(1867-1957)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)

FONTBOTÉ I MUSSOLAS, Josep Maria	(1921-1989)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
FREIXA I PEDRALS, Enric	(1911-2002)
FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)
GALÍ I COLL, Alexandre	(1886-1969)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
JARDÍ I BORRÀS, Ramon	(1881-1972)
LLUCH I MARTÍN, Enric	(1928-2012)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)
MIRALLES I SOLÀ, Carles	(1944-2015)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)
MOLL I MARQUÈS, Aina	(1930-2019)
MUNDÓ I MARCET, Anscari Manuel	(1923-2012)
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
NOGUERA DE GUZMAN, Raimon	(1897-1990)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PARÉS I FARRÀS, Ramon	(1927-2018)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PRATS I DOMINGO, Modest	(1936-2014)
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)
PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)
PUIG SALELLAS, Josep M.	(1924-2007)
RIBAS I PIERA, Manuel	(1925-2013)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
ROSELLÓ I MOLINARI, Xavier	(1948-2016)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SERRA I PUIG, Eva	(1942-2018)
SERRA I RÀFOLS, Josep de C.	(1900-1971)
SOLÀ I CORTASSA, Joan	(1940-2010)
SOLANS I HUGUET, Joan Antoni	(1941-2019)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TARRADELL I MATEU, Miquel	(1920-1995)

TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIADÚ I FONT, Joan	(1921-2010)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VALLVERDÚ CANES, Francesc	(1935-2014)
VERDAGUER I JUANOLA, Pere	(1929-2017)
VERNET I GINÉS, Joan	(1923-2011)
VICENS VIVES, Jaume	(1910-1960)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal. *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i Anscari M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA I RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep Enric LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS I SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)

- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)
- [38] Carles MIRALLES, «Un xic exòtic i desorientat». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 Oriol de Bolòs i Capdevila. *Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 Jordi Sarsanedas. *Sessió en memòria* (2010)
- 53 Rafael Caria. *Sessió en memòria* (2010)
- 54 Joan Bastardas. *Sessió en memòria* (2011)
- 55 Josep M. de Casacuberta i Roger. *Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 Antoni Prevosti i Pelegrín. *Sessió en memòria* (2013)
- 59 Eulàlia DURAN, *Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)
- 60 Eva SERRA, *Josep de C. Serra i Ràfols. Semblança biogràfica* (2013)
- 61 Oriol Casassas i Simó. *Sessió en memòria* (2014)
- 62 Enric Lluch i Martín. *Semblança biogràfica* (2014)
- 63 Josep BATLLÓ, Àgata PEDREROL i Joan ARÚS, *Ramon Jardí i Borràs. Semblança biogràfica* (2015)
- 64 Modest Prats i Domingo. *Sessió en memòria* (2016)
- 65 Antoni M. Badia i Margarit. *Sessió en memòria* (2016)
- 66 Francesc Vallverdú Canes. *Sessió en memòria* (2016)
- 67 Carles Miralles i Solà. *Sessió en memòria* (2017)
- 68 Jordi Carbonell i de Ballester. *Sessió en memòria* (2019)
- 69 Dolors BRAMON, *Joan Vernet i Ginés. Semblança biogràfica* (2019)
- 70 Pere Verdaguer. *Sessió en memòria* (2019)
- 71 Pere SANTANACH, *Josep Maria Fontboté i Mussolas. Semblança biogràfica* (2019)
- 72 August BOVER, *Josep Roca-Pons. Semblança biogràfica* (2019)
- 73 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Alexandre Galí i Coll. Semblança biogràfica* (2019)
- 74 Miquel VILARDELL, *Josep Egozcue i Cuixart. Semblança biogràfica* (2019)
- 75 Joan Antoni SOLANS, *Manuel Ribas i Piera. Semblança biogràfica* (2020)
- 76 Jordi CASASSAS, *Lluís Casassas i Simó. Semblança biogràfica* (2020)
- 77 Jaume TERRADAS, *Creu Casas i Sicart. Semblança biogràfica* (2020)
- 78 Ramon Parés i Farràs. *Sessió en memòria* (2020)
- 79 Joan Triadú i Font. *Sessió en memòria* (2020)

- 80 Isidor MARÍ, *Aina Moll i Marquès. Semblança biogràfica* (2020)
- 81 *Eva Serra i Puig. Sessió en memòria* (2020)
- 82 Àngel MESSEGUER, *Josep Castells i Guardiola. Semblança biogràfica* (2020)
- 83 Joaquim AGULLÓ, *Xavier Roselló i Molinari. Semblança biogràfica* (2020)
- 84 Joaquim RAFEL, *Lluís Faraudo de Saint-Germain. Semblança biogràfica* (2020)
- 85 *Solans i el seu temps. Sessió en memòria* (2020)
- 86 Salvador ALEGRET, *Heribert Barrera i Costa. Semblança biogràfica* (2020)
- 87 Lluís JOU, *Raimon Noguera de Guzman. Semblança biogràfica* (2020)
- 88 Antoni ROCA, *Enric Freixa i Pedrals. Semblança biogràfica* (2020)
- 89 Joan MARTÍ, *Joan Coromines i Vigneaux. Semblança biogràfica* (2020)
- 90 Lluís JOU, *Josep M. Puig Salellas, en la cruïlla del país. Semblança biogràfica* (2020)
- 91 Joan SANMARTÍ, *Miquel Tarradell i Mateu. Semblança biogràfica* (2020)
- 92 Jaume SOBREQUÉS, *Miquel Coll i Alentorn. Semblança biogràfica* (2020)
- 93 Enric PUJOL, *Jaume Vicens Vives. Semblança biogràfica* (2020)
- 94 Francesc FONTBONA, *Joan Ainaud de Lasarte. Semblança biogràfica* (2021)
- 95 Xavier BARRAL, *Anscari Manuel Mundó i Marcet. Semblança biogràfica* (2021)
- 96 Jacint CORBELLA i Ramon BARTRONS, *Josep Carreras i Barnés. Semblança biogràfica* (2021)
- 97 *Ramon d'Abadal i de Vinyals. Sessió en memòria* (2021)
- 98 Gemma RIGAU i Jordi MIR, *Joan Solà i Cortassa. Semblança biogràfica* (2021)

